

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

SEDIMONTHOLE
2014

Pontsho le kamogelo ya Tlhabololo ya Balemirui

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

Bala Moteng:

05 Ke swetsa jang go
jwala kumo efe?

09 Lemoga botlhokwa
ba sebipo

10 Grain SA e bua le...
Samuel Moloi

Fa re bona bakgoni botlhe: Lungelwa Kama – Molemirui wa Ngwaga wa Setsha, Jannie de Villiers (Modulasetilo: Grain SA), Preline Swart (Mogatsa-Ralph), Ralph Swart – Molemirui wa Ngwaga wa Kgwebo wa Motlha o Montshwa, Victor Mongoato (Modulasetilobobedi: Grain SA) le Enoch Khumalo – Molemirui wa Ngwaga wa Boitlhokomelo.

Ka "Letsatsi la Moletlo" ka ngwaga la Grain SA balemirui ba ba kgonneng go kgona go netefatsa ditoro tsa bona kwa ntle ga mathata go feta ba amogetse go lemogiwa jaaka go tshwanetse. Moletlo o ne o le kwa Manaung.

Fa a ntse a bua ka bophara ka Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui, Mme Jane McPherson (Molaodi wa lenaneo mo Grain SA) o ne a le tshwantshanya le thekisi e e nang bapalami ba ba ka nnang 4 663 (palo ya batsayakarolo ba lenaneo) le mafelo a go emiwa (makoko a dithutiso) a a ka nnang 126. "Fa re le mo loetong le re leng mo go lona, re tloga mo

lefelong le lengwe mme re ya kwa go le lengwe. Re goroga mo go le lengwe mme re fitlhela matlho a rona a lebeletse le lengwe le re yang teng. Mo lenaneong la rona re bona le balemirui ba ba leng mo go lona le bona ba le mo loetong. Kwa tshimologong ya loeto re bona batho ba ba tlhokang kitso, ba ba tlhokang dithulaganyo, mme le botlhokwa ba go amo-gela kitso e e ka dirisiwang. Gompieno re galalets oa ba ba tswelelang sentle mo tseleng ya bona ya bolemirui," a re jalo. Mme McPherson gape o lopile tuelo gore balemirui ba ga ba kgone go tswelela ba se na tshegetso ka ditšelete: "Balemirui ba tlhoka go mošnenefatsa, ba tlhoka go thuso ka ditšelete tsa tokelelo mme ba tlhoka le tshireletso ya ditokelelo."

04

08

11

Pontsho le kamogelo ya Tlhabololo ya Balemirui

Morulaganyi wa Kgaolo mo Grain SA, Danie van den Berg o rile balemirui ba botlhe ga ba kgone go sekisiwa ka maemo a a tshwanang mme le gore molemirui mongwe le mongwe a neiwe tetla ya go leka. "Boitlhomo ba ntla ba lenaneo le ke go ba ruta go dira dilo jaaka go tshwanetse le go ba supetsa gore di ntse jang fa di sa dirwe sentle. Maikaelelo a ntla a lenaneo le ke go ba thusa go kcona go bona ditoro tsa bona di diragala," a bolela jalo.

Bennie de Klerk (Moagente mo Profert) o ne a tlhethletsa balemirui go dirisa dinatl le go ikopantsa le bona. "Bolemirui ke kgwebo ya kgaisano e kgolo mme diphoso di tlaa go jela madi go feta. Ga go na dikgabaganyo." O boleletse balemirui gape go dira thata go siamisa papatso ya bona ka e le nthla e kgolo e ba jelang madi go feta.

Israel Mothlabane (Molemirui) o ne a tlhalosa gape tsela ya gagwe ya go kcona go uma ditono tse di ka nnang 1 500 mme bae-medi ba batshegetsi Ernst Janovsky (Moteleidi: Absa AgriBusiness), Mphilo Dlamini (Molaodi wa Mabaka a Tirisano: Syngenta), Magda du Toit (Molaodi wa Mabaka a Neletsanyo: Monsanto) o file melaetsa ya go tshegetsa balemirui.

Bafenyi ke...

Bafenyi ka dikgaolo ke jaaka go latela:

Enoch Khumalo – Molemirui wa Ngwaga wa Boitlhokomelo (balemirui ba ba dirisang bokana ba diheketa tse 10 kgotsa tlase go uma kumo)

Enoch o ne a dira a le modiri mo polaseng dingwaga tse di ka nnang 30, gagolo ka dinku le dikgomo. Jaanong o dirisa bolemirui mo tikologong ya Piet Retief mo kgaolong ya Mpumalanga mme o kgonne go jwala

diheketa tse 3 tsa mmidi mme solofela go roba ditono tse 6 ka heketara.

Lungelwa Kama – Molemirui wa Ngwaga wa Setsa (go tloga go dirisa diheketa tse 10 go fitla go roba ditono tse 250)

Lefapha la Tlhabololo ya Magae le Pusetso ya Mafatshe le agile polase kwa Kapabotlhaba mme la e naya Lungelwa mme gape ba mo naya didiriswa tse dingwe. Polase e e filweng e na le diheketa tse di ka nnang 35 fela tse di ka lengwang mme ba lelapa la Kama ba hirile diheketa tse di pila tse di ka nnang 70 tse di ka lengwang. Ngwaga o, Lungelwa o jwetswe diheketa tse 100 tsa mmidi mme o solofela go bona ditono go feta tse 8 ka heketara mo gongwe.

Ralph Swart – Molemirui wa Ngwaga wa Kgwebo wa Motla o Montshwa (Go uma go feta ditono tse 250)

Ralph o ne a le mokgonibofelego a le nosigo tswa kwa Kapabophirima a uma korong (diheketa tse 220 ka ditono le kgaolo ya tono ka 3,2 ka heketara), bali (diheketa tse 100 ka ditono le kgaolo ya tono ka 3,5 ka heketara), habore (diheketa tse 40 ka ditono le kgaolo ya tono ka 2,2 ka heketara), tritikale le tee ya rooiboso. Diruiwa tsa Ralph ke dinkugadi tse 1 500 le dikgomogadi tse 140 tsa Bonsmara.

Kgaolo ya mekgatlo go kgonisa balemirui go amogela botokololo fa ba uma go feta ditono tse 250, tse 500, tse 1 000 le tse 1 500, di ne di rulagantswe mme balemirui ba ba fetelletseng go kgaolo e nngwe ba amogetse sethifikeiti le sepelete.

Re batla go amogela Monsanto ka go re tshegetsa le neo ya bone go tlhabololo ya balemirui.

JO Masombuka le TM Mbele ke balemirui ba babedi ba ba amogetsweng e le ditokololo tsa Mokgatlho wa Ditono tse 500.

LETSATSI LA MOLETLO

Photo 2: Bakgonibofeletlo ba kgaolo ya Molemirui wa Ngwaga wa Motlha o Montshwa e ne e le: Pieter Chabalala, Michael Ramoholi, Job Metswamere le Ralph Swart (o na le mogatse, Preline).

Photo 3: Ba makgaolakgang sehlopheng sa Molempotlana wa Selemo e bile Thoko Matha, Gladys Zondo le Enoch Khumalo.

Photo 4: Molemirui wa Ngwaga wa Kgwebo wa Motlha o Montshwa – mmampodi ke Ralph Swart (gare) le mogatse, Preline, le Ernst Janovsky (Moeteledi: Absa AgriBusiness).

Photo 5: Langa Simon Mbele, Lungelwa Kama, Willem Modukanele, o na le mohumagadi, Maletzoku, le Tirisano ya Dwaalkraal (e emetswe ke Allman Mpomela le Michael Phamola) e ne e le bakgonibofeletlo ba kgaolo ya Molemirui wa Ngwaga wa Setsha.

Photo 6: Disonobolomo di mo mading a gagwe! Annah Mutloane o amogela sethifikeiti go supa gore ke tokololo ya Mokgatlho wa Ditono tse 1 000.

Photo 7: William Matasane (moja) o ne a le molemirui a le mongwe fela yo a neng a amogetswe a le tokololo ya Mokgatlho wa Ditono tse 1 500. O ne a bletsa morutisi wa gagwer, Israel Mothlabane go tla go ema le ene go mo leboga tshegetso e a e mo fileng.

Photo 8: TD Mosai le KB Lesia ba amogetse disethifikeiti le dipelete go supa gore ba amogetswe go nna ditokololo tsa Mokgatlho wa Ditono tse 250.

Athikele e kwadilwe ke Elmarie Helberg, mongwe wa barulaganyi ba SA Graan/Grain. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go elmarie@infoworks.biz.

Go laola kgatelelo

Kgatelelo ke maikutlo a go se kgone go tswelela go dira dilo tse dingwe tse di tlhokiwang go dirwa mo bophelong ba gago kgotsa tse wena o di itopelang.

Kgatelelo e tlhasela ksono ya kakanyo le go nagana ya motho tota le ksono ya go iphetola go ksono, mme mefuta e mengwe ya kgatelelo e ksono go senya go feta. Jalo re farologana gare ga maemo a kgatelelo a a siameng le a a senyang.

Le fa go ka se kgonege go tlosa kgatelelo ga gothe mo bophelong ba letsatsi le letsatsi, go ka ksono go laola kgatelelo ka tshwanelo ka ntlha ya se go diragalang mo mmeleng le mo kakanyong.

Mo botshelong ba segompieno, metswedi ya kgatelelo e ka nna sengwenyana fela se e seng kgang e kgolo jaaka modumo o o tlhobaetsang go ya go phetolo a kgolo e e fetolang bophelo gagotlh jaaka lesa la mongwe wa lelapa. Go ksono go laola ka tshwanelo maemo a kgatelelo mo bophelong ba gago, go botlhokwa go supa metswedi ya kgatelelo mo bophelong ba gago le se se diragalang fa wena o na le kgatelelo.

Ka gore ga re tshwane jaaka re ntse, ka maitemogelo le mokgwa o re lemogang metswedi ya kgatelelo ka teng, re tlaa farologana ka mokgwa o mebele le dikakanyo tsa rona di arabang kgatelelo ka teng.

Ditshupetso tse di lateng di ka nna tshupetso ya kgatelelo:

Mmele

Go fulula go feta, molomo o o umeletseng, bogatsu mo mesifeng, go opowi ke tlhogo, diso mo mpeng, kgatelelo ya madi e e kwa godimo, go sirama mo dikobong, go tlhola o lapile, koketso ya keletso ya dij, go rota go feta le go bipelwa.

Mogopolu

Ga o kgone go swetsa, ga o kgone go tebisa mogopolu, o a lebala mme o nna le dikakanyo tse di kgatlanang.

Boago/Maikutlo

Bolesika bo bo sa siameng, ga o kgone go dira, ditiragalo tse dintsi tsa kotsi, go se nne

mo tirong gantsi, go se nne le tlhotlheletso, go tenega ka bonako, go thunya mokgosi, go fela pelo le go tlhatlhhabala.

Mekgwa e e amolesseng go fanya e ka nna:

- Go ekesaesa mmele;
- Go tasya nako ya go ikhutsa;
- Go robala go lekana;
- Go ja ka tshwanno;
- Go bona mongwe yo o ka buang le ene;
- Go iterela nako ya go nna le ba lelapa, ditsala le maitiso;
- Go gana (se dumele go dira dilo fa o se na nako); le
- Go laola nako (loga maano mme o rulaganye nako ya legae le ya tiro).

Tlhokomela go se dirise mekgwa

e e latelang ya go leka go fokotsa kgatelelo:

- Gana morwalo wa maikarabelo;
- Go tlhola o diradira;
- Go tlhola o ntse o tswelela go diradira kwa gae, go dira morago ga nako, go nna mo tirong go dira mme o sa ye gae jaaka o tshwanetse; le
- Go dirisa dikidibatsi, ditagi, dithhare le dilo tse dingwe (bojwala, motsoko, kafeine) go go thusa go ksono kgatelelo.

Go reng re tshwanetse go laola maemo a bokana ba kgatelelo mo go rona ka tshwanelo?

Go na le tsamaelano gare ga go dira le go diragala ga kgatelelo le tshotlegomowa Go tlhola go lwantsha kgatelelo go oketsa ksono ya go sotlega mowa. Ka fa gongwe, tshotlegomowa e fokotsa ksono ya go ksono mme kgang e nngwe le e nngwe e ka tlisetsa maemo a a kwa godimo go feta a kgatelelo. Tswelelelo ya kgatelalo jalo e ka tlisetsa bolwetse jaaka tshotlegomowa.

Tshotlegomowa e ka tlhaloswa e le maikutlo a go se kgone go ksono, bohutsana le maikutlo ka bophara go se nne le ksono. Bophelo bo na le dintla tse di kwa godimodimo le tse di kwa tlasetlase, mme jalo go siame go nna le maikutlo a go se kgone le tshotlegomowa mo

tikologong ya ditiragalo tse sotlang mowa. Le gale, batho ba bangwe ba na le tshotlegomowa thata go feta le fa go bonala gore dilo di tsmaya sentle mme mathata a le mannye fela.

Fa o bona disupetso tse di latelang go feta nako ya matsatsi a a ka nnang 14 ka go se nne le sesupetso sa gore o ikutlw a o le jalo (jk. go tlhokafala ga moratiwa, mathata ka ditšelete, tiriso ya ditagi, bolwetse, kgotsa kgang e nngwe le e nngwe e o ka e supang e e sotlang mowa wa gago) o tshwanetse go batla thusononofo.

- Go latlhegelwa ke tsholofelo go ditiragalo tse o di ratang;
- Go tlhoka go ela tlhoko;
- Go se kgone go swetsa;
- Go ikaeleta loso;
- Go nagana le go ikana ka boipolai;
- Maikutlo a molato;
- Koketso ya go diradira;
- Go lla feal;
- Go tlhola o lapile, go se nne le thata;
- Go ingaolo (go se batle go nna le ba lelapa, ditsala le ba losika, jj.);
- Koketso kgotsa phokotsa ya kelelodijo;
- Go lala o tsoga gape le gape, (o robala go feta kgotsa ka bokhutswane fela);
- Phokotsa ya ksono mo dikobong;
- Koketso kgotsa phokotsa ya boima ba gago;
- Bothata go tsoga phakela; mme le
- Dinako go tswelela gape le gape tsa go iku-tlw a o sa kgone le go hutsafala.

Go botlhokwa go lemoga gore kwa ntle ga ditiragalo tse di sotlang tota ditiragalo tse di filweng fa godimo fa ga di a tshwanelwa go tlogelwa go tswelela ka nako e e ka nnang dikgwedi tse pedi di sa tlhokomelwe.

Fa o ikanya gore o tlhaselwa ke kgatelelo kgotsa tshotlegomowa o tshwanetse go batla thusononofo ka bonako jaaka go kgoniwa.

(**Sediriso:** www.livestrong.com; **Dr Helgo Schomer:** Managing stress in the Workplace).

Athikele e kwadiilwe ke Petra Nel wa kwa PROCARE. Fa o tlhoka kitso gape o ka romela emeile go petra@procare.co.za kgotsa o ka leletsas mogala go PROCARE mo 0861 7762273 kgotsa 021 873 0532.

Ke swetsa jang go jwala kumo efe?

Ngwaga o ke tlaa jwala mmedi, nnyaa, mo gongwe ke tlaa jwala dinawa kgotsa ke tshwanetse go nagana go jwala disonobolomo...GA GO a tshwanela go nna jalo fa o tlhoka go swetsa gore o tlaa jwala mofuta ofe wa dijwalwa.

Go swetsa gore o tlaa jwala mofuta ofe wa dijwalwa fa gongwe go ka naganelwa dingwaga tse di rileng pele o di jwala fa o dirisa lenaneo la thefosano ya dijwalwa le le rulagantsweng sentle. Le fa go ntse jalo, dingwaga tse dingwe maano a rona a tlhoka go fetolwa go tsamaelana le dintlha tse dintsi jaaka bosa, malwetse le makhete ya go rekisa.

Fa o rulaganya lenaneo la gago la thefosano ya dijwalwa go bothlhokwa go tlhokomela dilo tse dingwe tse:

- Lefelo;
- Tlelaemete;
- Kgono ya go rekisa mo dimakheteng;
- Topo ya makhete go kumo ya mofuta ofe;
- Mefuta ya mebu; le
- Malwetse a a tlwaetsweng.

Dijwalwa tse dintsi di kgona go mela fela mo mafelong a a rileng; jalo o tshwanetse go se jwale mafuta ya dimela tse di sa meleng sentle mo tikologong ya gago e leng mo go yone.

Ntlha e nngwe gape e e tshwanetsweng go tlhokomelwa ke kgono ya go rekisa mo dimakheteng. Ke kgang e e leng bothlhokwa thata e e re gatelelang go nagana sentle ka e ka oketsa madi a a dirisiwang go uma kumo ka gore re itse bothle gore tlhotlhwa ya go thotha e kwa godimo thata. Bontsi ba dikgadlo tse di umang ka bontsi thata mo

Afrikaborwa di na le mafelogare a tirisanommogo mo o ka isang kumo ya gago teng mme ba tla e boloka mo disilong go fitlhela nako e o batlang go e rekisa. Tlhomamisa gore ba tirisanommogo ba tsaya mefuta efe ya kumo; tsena di tshwanetse go nna tlhopo ya gago ya ntlha. Fa go sa nne jalo mme o swetsa go jwala kumo e ba tirisanommogo ba sa e tseyeng o tlaa tshwanela go leka ka bowena o le nosi go bona makhete e mo o ka rekisang kumo ya gago.

Moelmirui o tshwanetse go nna mmatisisi o o kgonang tota, fa o swetsa gore o tlhoka go jwala kumo ya mofuta ofe o tlhoka go batlisisa gantsi jaaka o kgona ka ntlha ya bothlhokwa ba kumo ya mofuta e e rileng, tiriso ya teng, go nna teng ga yona mo lefatsheng ka bophara, ditiragalo tsa makhete ya teng, tlhotlhwa ya teng jaaka e nste le jaaka e ka fetola kwa pele. Dintlha tsotlhe tse di dira thata go go lemosa gore o jwale kumo ya mofuta ofe.

Mo polaseng go bothlhokwa gape gore re lebelele dilo tse dongwe jaaka mefuta ya mebu. Mefuta e mengwe ya dimela e tlhopa mefuta e e rileng ya mebu jaaka; mmidi o mela sentle go feta mo mmung o o eleletsang metsi sentle o o leng boteng wa mmala o mohibidu le borokwa mme disonobolomo di rata go mela mo mebung ya mefutafuta ka go phala mmidi mo mmung o o nang mmopa le mothhaba.

Malwetse ke sengwe gape se balemirui ba tshwanetseng go nna le kitso ya teng. Dijwalwa tse di farologaneng di bolaiwa ke malwetse a a farologaneng. Fa go lemogwa gore go na le malwetse a a ka nnang teng, go ka nna botoka go jwala mefuta ya dimela tse di kgona go fenza malwetse ao. Mmidi o bolaiwa ke malwetse a mantsinyana jaaka Maronthotho a masetha mo mathareng, Segole, le Diplodia go naya a mangwe fela. Mme dimela jaaka tsa disoya di thata e bile di kgona malwetse a mantsi.

Fa gongwe molemirui a ka tlhoma lenaneo la gagwe la thefosano ya dimela pele ga nako mme sengwe se a neng a sa se nagane se bo se diragala e bile sa mo gatelela go fetola maano a gagwe go tsamaelana le ditiragalo tse. Tiragalo jaaka komelolo ka tshimologo ya setha e e mo thibeling go dia mo masimong go jwala peo e ka mo gatelela go jwala mofuta o mongwe wa dimela tse di melang

ka bonako. Ke go re fa molemirui a ne a akanya go jwala mmedi mme nako ya go o jwala e ne e le ka kgwedi ya Sedimonthole mme a ise a kgone go o lokela peo mo mmung, jaanong o tlhoka go lebelela mofuta o mongwe wa dimela go jwala. Ntlha e e ka nna kgoreletso ka gore gantsi go rekilwe dikhemikale le monontsha wa mofuta o o tshwanetseng mmidi mme jaanong go tlhokiwa go rekwa e menngwe. Kgonego e nngwe e ka nna dinawa kgotsa disonobolomo tse di melang ka bonako go feta mmidi.

Fa go na le diruiwa tse di tshwanetseng go otiwa ka nako ya mariga, balemirui ba ka nagana go jwala mo masimong a mangwe dimela tsa mafullo go nna kotlo go diruiwa tse. Bontsi ba dimela tse bo ka jwala le fa go setse go nna nako ya lethabula morago ga go robiwa ga kumo ya ditšelete fa go santse go na le metsi a a lekaneng mo mmung go tlhogisa dimela tsa furu ka nako ya mariga. Sekao ke habore e e ka tswelelang go mela fa mariga a simolola mme e ka naya kotlo e tala e e leng bothlhokwa ka nako e. Mefuta e mengwe ya furu e e ka jwalwang ke diradisi tsa sejapane, bojangsukiri, bojang ba rye le lebelebele. Go jwala dimela go nna sebipo ka nako ya mariga ke tiragalo e e siameng tota ka di nna tshomarello go mmugodimo mme di thibela masimo go phanyega go feta mo dikgwdi tsa mariga fa go omeletse thata. Balemirui ba bantsi ba ba dirisang dithulaganyo tsa go-se-leme ba tlaa jwala fela mo mmung o o bipetsweng ke disalela tsa furu ka setha se se latelang.

Bolemirui ke kgwebo mo o tshwanetseng go nagana o le maotong ka dinako tsotlhe gore o kgone go tsaya diswetsa fa go tlhokega. Tlholego ke ntlha e kgolo ya kgatelelo mo bolemiruing mme re tshwanetse go kgona go fetola maano a rona go tsamaelana le diphetogo tsa tlholego setha sengwe le sengwe. Go ikaeleta go jwala mofuta ofe wa dijwalwa ka setha se sengwe le se sengwe ke tshwetso e e nngwe fela e e ka tlhokiwang go fetolwa gape le gape ka nako le nako.

**Athikele e kwadilwe ke Gavin Mathews,
Dekerii ka Bolaodi ba Tikologo.
Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela
emeile go gavmat@gmail.com.**

Go na le dintlha tse dintsi tse o tshwanetseng go di tlhokomela fa o loga maano a gore o tlaa jwala dijwalwa tsa mofuta ofe.

Dintlha tsa go uma korong ka kgwedi ya SEDIMONTHOLE

Sedimonthole ke kgwedi e mo go leng bothokwa thata go tlhokomela ditiragalo go balemi ba korong mo ditshimong tse di sa nosetsweng le mo go tse di nosetswang. Go roba ga korong mo masimong a a sa nosetsweng e e jwetsweng ka kgwedi ya Seetebosigo go ya kgwedi ya Phukwi mo Foreisetata go diragetse ka kgwedi ya Ngwanatsele go ya kgwedi ya Sedimonthole. Korong e e nosetswang mo Foreisetata le mo Kapabophirima e tlaa robiwa ka tshimologo go ya bogare ba kgwedi ya Sedimonthole.

Balemirui ba kwa Kapabophirima ba tlabo ba robile ka kgwedi ya Diphalane mme ba tlabo ba feditse go folosa kumo ya bona ka kgwedi ya Ngwanatsele.

Makhete

Mo pele mo kakanyong ya balemirui go tlaa nna bokana ba tlhotlhwa jaaka e ntse mo di-

makheteng, boleng ba korong e e robilweng le thekiso ya kumo e e leng teng.

Kapabophirima e etela pele ka bokana ba korong e e jwetsweng mo kgaolong ka ngwaga wa nako ya go uma wa 2014 mo Afrikaborwa ka 65% ya kgaolo yotlhe e e jwetsweng ya diheketa tse 476 570. Maemo a a tswelela go tsweng 36% ya Afrikaborwa e e umilweng ka ngwaga wa 2005. Ka bogothe diheketa tse mo go neng go jwetsweng korong di fokotsegile ka diheketa tse 28 930 go tloga mo diheketa tse di ka fettang 550 000 tse di neng di jwetswe ka ngwaga wa 2013 wa nako ya go uma.

Go kgatlha go itse gore mo diheketa tse 69 500 tse di jwetsweng mo Foreisetata go setse diheketa tse di ka nnang 38 500 fela tsa masimo a a sa nosetsweng. Bontsi ba masimo a a mo Foreisetatabotlhaba.

Tlhotlhwa le Kgonopoelo

Gape le gape balemirui ba bangwe ba kgonne go tswelela ka go lemoga maemo a dimakhete ka

bobona kgotsa ba dirisa ba ditirisanommogo go ba thusa go bona tlhotlhwa e e phalang ditekotlhotalhwa tse di neng di supiwa. Dikonteraka mo Safex di supa tlhotlhwa ya korong e e ka sielwang go besa borotho e ka nna R3 600 ka tono mo kgwedding ya Diphalane, R3 639 ka tono mo kgwedding ya Sedimonthole, R3 709 ka tono mo kgwedding ya Mopitlwé 2015 mme e ka nna R3 744 ka kgwedi ya Motsheganong 2015. Ka ditekotlhotalhwa tse go supa gore ga go tlhonege gore o boloke kumo ya gago ka gore tlhotlhwa ya go e boloka le go tlhokomela ka nako e telele e ka go jela poelo.

Go tlaa nna mosola go wena go buisana le moreki kgotsa wa bodirisanommogo wa gago go tlhoma ditekotlhotalhwa fa o folosa kumo.

Fa pharologana gare ga bokana ba tlhotlhwa ya go thotha e lekalekantshwa go tsweng mo Kapabophirima go ya mo dikgaolong tse dingwe bokana ba tlhotlhwa e e ka amogelwang morago ga ditshenyego, mo patleng ya molemirui, e ka nna R3 220 go ya R3 510. Bokgakala kgotsa bogaufi ba polase ya gago go disilo tse di ipapisang le Safex

Korong ya mo Kapabophirima e e siametseng go robiwa.

bo tlhotlheletsa tlhotlhwa morago ditshenyego e balemirui ba e amogelang.

Go tshwanetswe go botswa gore ke balemirui ba palo e kana kang ba ba sa nosetseng dijwila ba ba ka kgonang go uma korong ka go bona poelo ya madi a bona jaaka tlhotlhwa e ntse gona jaanong. Teko ya bokana ba kumo mo Foreisetatabotlhaba mo masimong a a sa nosetsweng e supa gore e ka nna ditono tse 1,5 go ya tse 2 fa pula ya go latelela e ka na ka kgwedi ya Diphalane.

Tlhotlhwa ya go uma ya korong e e nosetswang le yona e tshwanetswe go lekalekantshwa sentle. Fa re tsaya gore re tlaa bona bogare ba ditono tse di ka nnang 6,5 ka heketara mme tlhotlhwa ka phe-to go thata e e amogelwang ke molemirui lotseno ka heketara e ka nna R20 930 go fitlhela R22 815. Balemirui ba ba jwalang korong e e nosetswang gape ba tshwanetse go lebelela sentle kgono ya go bona poelo ka kumo ya korong e latelang ka go tshegetswa ke bokana bo ba kgonneng go bo bona ka ditilha tse di fetileng.

Mathata a go thotha

Tlhotlhwa ya phetogo e ka tlholwa mo tshupe-tsang ya Safex. (Tlhophha 'Agricultural derivatives' mme gape le 'Silo's' mo lenaneng). Diphetogo ka tono tsa Kapabophirima di supiwa mo lettlalong le lengwe mme mo go le lengwe go supiwa dikgaolo tsa go uma tse dingwe.

Fela itse gore diphetogo ke tse dife go thothe-la kumo ya gago go tsweng mo polaseng ya gago go fitilha go disilo tse di ipapisang le Safex tse di leng gaufi le polase ya gago pele o tlhoma tlhotlhwa e o tshwanetseng go amogeleta kumo ya gago. Netefatsa gore o ise diteko go thatlhobiwa

go bona maemo a kumo ya gago pele o folosa gore o kgone go phepafatsa kgotsa go sefa kumo ya gago go kgona go bona maemo a a kwa godimo go amogela seemo se se kwa godimo se se ka kgoniwang jaaka go ntse. Balemirui ba ba se nang mafelo a go boloka kgotsa go baya kumo ya bona ba tshwanetse go nna kutlwano le motsamaisi wa disilo tse di leng gaufi le polase ya bona. Molemirui o tshwanetse go itse gore seemo sa kumo ya gagwe se tlaa nna sefe ka nako ya go folosa pele kumo e phepafatswa, e sefiwa go tlosa dithaponyana le dilonyana tse dingwe, mme e isiwa go bolokiwa.

Thobo

Fa o sa ntse o roba tswelela go tlhola o ntse o tsaya diteko tsa bokana ba metsi gore kumo e kgone go robiwa ka maemo a metsi a a leng 14% kgotsa kwa tlase. Molaokgono wa go uma korong ke go roba ka bonako fa bokana ba metsi mo go yone bo amogelwa. Dipula tsa morago ga nako mo Foreisetatabotlhaba di ka thibela go roba ga korong ka nako e e rileng.

Netefatsa gore o tlhokomele mme o baakanye fa go tlhokega sediriswa sa go roba korong fa o ise o simolole go roba. Netefatsa dithulaganyo tsa go dira le mong wa didiriswa tsa go roba yo a go direlang go netefatsa gore didiriswa tsa gagwe di nne teng mo polaseng ya gago fela fa kumo ya gago e na le bokana ba metsi bo bo amogelwang go robiwa.

Go bothhokwa go ntsifatsa poelo ya kumo ya gago ya jaanong, ka go balabala tlhotlhwa e e leng kwa tlase mo makheteng.

Go logela setlha se se latelang maano

Fa kumo ya jaanong e robilwe bonnate ba bo-

Mo pele mo kakanyong ya balemirui go tlaa nna bokana ba tlhotlhwa jaaka e ntse mo dimakheteng, boleng ba korong e e robilweng le thekiso ya kumo e e leng teng.

kana ba kumo le tlhotlhwa e e amogetsweng bo tlaa go kgonisa o le mojwadi wa masimo a a sa nosetsweng kgotsa a a nosetswang go swetsa gore go uma ga korong go tlaa kgoniwa mo lenaneong la gago la go uma ka setlha se se latelang.

Balemirui ba masimo a a sa nosetsweng ba ba ratang go tlogela go uma korong ba tshwanetse go nagana go bona "kumo ya morago" ya disonobolomo kgotsa go fetola masimo a korong go nna mafulo a diruiwa. Masimo a a ka dirisiwa ka selemo go jwala dimela tsa selemo ka tikologo ya go uma e e latelang. Ka ntlha ya tlhotlhwa e e leng kwa tlase ya mmidi le di-jwälwa tse dingwe, teko e e lekaneng ya kgono ya bokana ba kumo mo masimong a a leng mo polaseng ya gago mme le go loga leano la bogare ba kgono ya masimo a gago e tlhokiwa go dirwa. Boikaelelo ba go tswelela go lema korong kgotsa go fetolela go mefuta e mengwe ya kumo mo polaseng ya gago bo ka tseiwa ka kitso le tekatekano ya dikakanyo. ↗

Athikele e kwadilwe ke molemirui yo o rotseng tiro.

Dintlha tsa tirisopuo fa go dirisiwa founu

Mo thulaganyong ya diathikele ya rona ka bolaodi re setse re rerantshe ka bolaodi ba dintlha tse di farologaneng tsa bolaodi ba bolemirui e kgwebo. Go le lemosa, nagana gore kgwebo ya bolemirui e tlhomia go uma kumo e tlhokiwang ke batho, ka go bona poelo fa go kopantshwa le go fetolola dintlha tse tlhano tsa go uma, ke go re, letlotlo, tiro le bolaodi ba go bontsha kumo e ka dirisiwang jaaka dijo kgotsa/le kotlo.

Ntlha ya ntlha ya go tloga ya dilo tsotlhe ke gore go nne poelo go tswelelela ka nako e rileng. Poelo e le: **Poelo/Tatlhego = Lotseno - Ditshenyegelo.**

Bobedi, ka ntlha ya kgwebo, mongwe le mongwe yo a leng mo kgwebong, le fa e le mong/beng, balaodi kgotsa badiri, ka ntlha ya se ba se dirang, kgotsa se ba sa se direng mme ba tshwane-tse go se dira, ba rulaganya poelo ya kgwebo.

Boraro, go supa maikemelelo a a oketsang (jaaka e le go batho ba bangwe kgotsa ba dikgwebo tse dingwe ba ba itumelang go ikopantsha le wena) go tlaa go thusa mo kgwebong ya gago.

Ga go na kgono e e leng bothokwa go molaodi jaaka kgono ya go buisana le go utlwana sentle le ba bangwe go supa maikemelelo a a oketsang temogo ya kgwebo. Go ka nna 80% ya nako ya molaodi e a e dirisang go buisana le go utlwana.

Ka e le nako ya boleketeroniki bontsi ba puisano le kutlwano ba rona bo diragala ka go dirisa difounu – disele kgotsa tsa mefuta e mengwe. Mme go bothokwa go laola bokana ba go dirisa difounu ka gore fa go sa tlhokiwe go di dirisa go tlaa fokotsa poelo ya kgwebo ya gago. Ga go ntsi gangwe mme ka ngwaga go ka nna ntsi go feta. Le gape mokgwa o o dirisang founu o supa maemo a bowena a a ka nnang pila kgotsa bokoa mme go tlaa supiwa mo kgwebong ya gago.

Ntlha e nngwe le e nngwe ya go dirisa founu, fa wena o letska kgotsa fa o leletswa, ke sebaka sa go supa maikaelelo a gago a go tswelela pele. Maikaelelo a gago a tshwanetse go nna go dirisa gangwe le gape ga go dirisa founu e le maitemogelo a a pila tota.

Go supa maikaelelo a a siameng fa founu e arabiwa:

- Ka nako tsotlhe araba founu pele ga go e ledisa gatlhano, morago ga gararo fa go kgonega, kopa maitswarelo fa o araba morago ga go e ledisa gatlhano.
- Aruba ka boithutelo fa e le ya kwa ntle mme tota o se dirise “hello” – ka ntlha ya bokgwebo ga go tshwanele mme go supa botlhaswa.
- Nyenya pele o araba founu. Batho ba kgona “go utlwa” monyenyo wa gago mo founung.
- Botsa leina la motho yo o buang le ene mme le dirise fa o ntse o bua le ene.

- Buela sentle mo founung gore o utlwagale sentle.
- Dirisa lenseswe go supa boitumelo le mafolofolo.
- Se buele kwa tlase kgotsa kwa godimo go feta mme bua ka boiketlo go utlwagalwa, go tlaa go bolokela nako fa go sa tlhokege go busetsa tse o di buang.
- Reetsa tse di buiwang sentle mme dumela gore o a reetsa.
- Tlogela dilo tsotlhe tse o ntse o di dira fa o araba founu e bile ela tlhoko sentle.

Tse di latelang di supa botlhaswa:

- Tsaya go bua mo founung e le tshotlhego o tene-gile kgotsa o gagametsa.
- Go tsena moleletsi ganong.
- Bua o ntse o na le sengwe mo ganong – o tshotlha kgotsa o gago.
- Tiriso ya puo e e sa tlhamalalang kgotsa e e kgopisang.
- Bua le motho yo mongwe fa o ntse o araba founu.
- Go ikanya go dira sengwe mme wa se se dire – “Ke tlaa boela go wena. Ke tlaa go naya se o se batlang ka moso.”

NAGA KA SE: Ka bophara se arabe kgotsa se dirise founu mo batho ba bangwe ba leng teng kgotsa leka go fetsa ka bonako fa o sa kgone go dira ka mokgwa o mongwe. Go supa bopelotshetla go boporaefete ba batho ba bangwe.

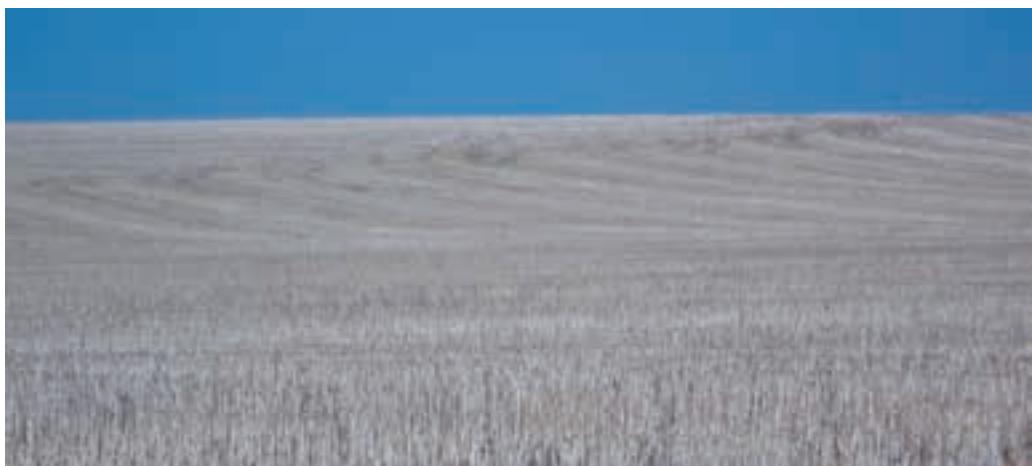
Go supa maikaelelo a a siameng fa o dirisa founu – laola tiriso ya founu ka go rulaganya tirso ya teng sentle. Go tlaa go bolokela nako ya go dirisa founu mme jalo le madi.

1. O itse **sentle** se o batlang go se bua? Rula-ganya lenaneo.
2. Go ka nna **dithhaloso tse dingwe** tse dife tsa tse o di buang? Tse o di buang di ka fosiwa – mme fa go le jalo, o ka kgona go thibela jang gore go se direge?
3. **Molaetsa wa gago o fedile, o siame e bile o tshwanetse** kgang e go buiwang ka yona?
4. Go ka wela **dikgaolgang** tse dife? Se dirise founu mo go tlhodiang thata jaaka mo go dirisiwang didiriswa, o tlaa tshwanela o ntse o busetsa se o se buang mme o ka tlhaloga-ngwa ka mokgwa o mongwe o o leng phoso, go ka go jela nako le madi.

Jalo, dirisa founu go mosola wa gago – maikgorometsa a ntlha a a sala mme fa a le pila a ka nna mosola go kgwebo ya gago.

Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling, mokwadi wa Pula Imvula.
Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go mariusg@mccgacc.co.za.

Lemoga botlhokwa ba sebipo

Disalela tsa dimela tse di setseng morago ga go roba.

Sebipo sa mmu se se pila.

Botlhokwa ba sebipo mo mmung o o dirisiwang go uma bo tshwanetse go nna kgatelelo e kgolo, fa bo sa nne ba ntlha, go molemi kgotsa/e morui mongwe le mongwe. Ga go re gore polase e kana kang le fa e le nnye kgotsa e le kgolo, go tshwanetse go se nne mmu o o se nang sebipo ka dinako tsotle ka ngwaga.

Mmu o tshwanetse go nna le sebipo sa dimela kgotsa/e disalela tsa dimela, mme mmu o tshwanetse go se bonale. Ke nnete go mofuta mongwe le mongwe wa mmu (tshimo, mafulu, masimo le naga). Fela jaaka letlalo la gago le sireletswa ke bontle bo

bo thata bo bo thibelang marang a a bogale a letsatsi le disenyi tse dingwe, fela jalo mebu ya rona e tlhokwa sebipo mo godimo se se e sireletsang. Tshireletso e ke, jaaka re setse re supile, dimela tse di melang kgotsa disalela tsa dimela morago ga thobo.

Sebipo sa mmu se sireletsa mmu go se betswe ke marothodi a pula a a wang ka maatla, mme gape le go se lathegwele ke metsi a a tlogang mo mmung ka ntlha ya mowafatso. Fa lerothodi la pula le betswe bogodimo ba mmu fa go se na sebipo, le dira gore dikgaolonyana tse dinnyennye tsa mmu di tsenelele mo metsing mme go tsweleletsa kgogolego le kitlano ya mmu. Ka fa gongwe fa lerothodi la pula le betswe sebipo, le a thubega go nna marothodinyana a

mannyne a a elelang ka boiketlo go tsena mo mmung go sa senyege sepe mo mmung. Kobelo ya disalela tsa dimela mo mmung e thibela mefero go simolola go mela, mme e naya dimela tse di jwalwang kgono ya go tswelela e bile go bolokela molemirui madi, ka go sa tlhokege gore a gase sebolayamefero gantsi. Gape e dira gore mmu o se nne bollo o nne metsi go nna manno a ditshetsana go di kgonisa go kgao-ganya disalela ka dikgaolonyana tse dinnye. Ka nako ya mariga mmu o o nang sebipo o bollo go feta o o se nang sebipo.

Mmu ke selo se se phelang mme ga se selo se se tshwarang semela go emeleta fela. Ditshetsana tse di mo mmung di ka nna menopi go ya go tse di leng tse dinnyennye thata ka sele e le nngwe fela, tse di dirisang mmogo go nna kotlo mo mmung. Ditshetsana tse di mo mmung di phela ka go dirisa disukiri tse di leng mo meding ya dimela tse di phelang ga ntlha. Ga bobedi di dirisa disalela tsa di mela fa di swaba, mme di tswelela le go dirisa disalela tse di bolang mo mmung. Fa go se na sengwe sa tse di filweng di simolola go phela ka go dirisa dibodu (tse di kgaogantsweng) tse di leng mo mmung. Re tshwanetse go tswelela go leka go netefatsa gore go nne dijo tse di leng bothhokwa go ditshetsana go lekana gore di se simolole go dirisa dibodu. Fa re naya ditshetsana dijo tse di ka di risiwang ka bonolo fela go lekana, di thusa go dikolosa kotlo e e tlhokiwang ke dimela go kgonia go mela sentle.

Jalo go bothhokwa go netefatsa gore re se rekisetse disalela tsa rona go molemirui yo a bapileng le rona, ka gore re tima ditshetsana tsa rona dijo mme re tlogela mmu wa rona go kgonia go senyega. Gakologelwa gore koketso e e ka nnang 1% ya karbono mo mmung, kgono ya go tshwara metsi e oketsegabedi mme karbono e ka oketsegabedi fela ke ditshetsana tse di leng mo godimo ga mmu le mo mmugodimong wa rona.

Jalo lemoga bothhokwa ba sebipo mme o netefatse go bona poelo fa o tokafatsa botshelo ba mmu e le dimela tse di leng pila tota. ☺

*Athikele e kwadilwe ke Dr Johann Strauss,
Mookamed i wa Disaense tsa Dimela,
Elsenburg, Lefapha la Bolemirui la
Kapabophirima. Kitso gape e ka amogelwa
ka go romela emeile go
JohannSt@elsenburg.com.*

Grain SA e bua le...Samuel Moloi

Mo kgatong e ya Pula Imvula, Johan Kriel, Morulaganyi wa Thhabololo wa rona kwa Foreisetata o ne a bua le Samuel Moloi yo a dirisang bolemirui mo tikologong ya kwa Fouriesburg mo kgaolong ya Foreisetata. Samuel ga se molemirukgwebo yo a kgonang sentle fela mme gape ke tlhotlheletso go balemirui ba bantsi e bile o laolwa ke thato ya gagwe go lefatshe le bolemirui.

O dirisa dihekетара tse kana kang e bile o di dirisa ko kae? O lema eng mme o rua eng?

Ke dirisa bolemirui mo tikologong ya kwa Fouriesburg. Ke hira dihekетара tse 175 tsa mmu wa mofuta wa Hutton o o nang kgono tota go Masepala sa Mashaeng. Ke jwala mmidi, disoya le fa gongwe korong. Gape ke jwala dinawa tsa sesukiri. Fa tsotlhe di tsamaya sentle ngwaga o, ke tlaa kgona go hira dihekетара tse 525 tsa molemiruikgwebo o mongwe mo tikologong.

O tlhotlhelediwa ke eng?

Ke tlhotlheletswa ke dimela le dimela tsa dijwalwa tse di leng talatala, di le phepa go feta. Thato ya me go lefatshe le bolemirui e a ntlihotlheletsa. Go kgona go uma dijo, go thusa go naya tiro go batho ba ba se nang tiro le go oketsa ditšelete tsa me, go nnaya bobelokgale go nna molemirui.

Tthalosa thata le bokoa ba gago

Ke motho yo o dirang thata. Ke na le kgono e ntsi ya go itshoka. Ke na le kitso mme ke kgona go

loga maano. Ga ke motho yo o pelotelele e bile fa gongwe ke tenega ka bonako. Ke monna yo o kgonang go ikgolaganya, mme batho ba setse ba ntsieditse ka go dirisa bopelonolo ba me.

Kumo ya gago e ne e le kana kang fa o simolola? Kumo ya gago e kana kang jaanong?

Fa ke simolola bolemirui ke ne ke bona ditono tse 2 tsa mmidi ka heketara le korong ka tono e le 1 ka heketara. Jaaka go nste ke bona ditono tse 6 ka heketara. Go tloga ka ditono tse 2 go ya go ditono tse 6 tsa mmidi mme ke bona ditono le kgaolo ya tono ya 4,5 ka heketara ya korong.

Jaaka wena o bona o tla re ke eng se se dirileng gore o tswelele pele jaana?

Dithutiso, dithutiso, dithutiso. Ka go tsena dikopano tsa makoko a dithutiso, Dikhoso tsa go ruta le Matsatsi a Balemirui tse di beiwang ke Grain SA, ke tsweleste go oketsa kitso ya go nontsha mmu, mefuta ya go suga mmu, thefoso ya dijwalwa le mokgwa wa go laola ditšelete tsa me. Ditshegetso, go etelwa mo polaseng le thuso e ke e amogetseng di nkgonisa go ema ke tsholetsete tlhogo.

O na le thutego efe go fitlhela segompieno mme o tla rata go amogela thutego efe gape?

Ke tsene dikhoso tse dintsi: Matseno go Mmidi, Korong, Disoya, Go tlhokomela terekere le didiriswa tsa teng, Go baakanya enjene, Mmidi go tswelela, Go athola dineo mo polaseng

le tse dingwe tse dintsi gape. Ke tlaa batla go tsena Go-se-leme, Dikamano mo tirong le Palotlotlo.

O na le thutego efe go fitlhela segompieno mme o tla rata go amogela thutego efe gape?

Morago ga dingwaga tse tlhano ke tlaa batla go nna mong wa polase. Jaaka go ntse ke hira lefatshe lotlhe le ke dirisang bolemirui mo go lone. Ke tlaa batla go nna le lefatshe le le leng la me mo nka dirang e bile mo nka robalang teng bosigo, ke ntse ke itse gore ke la me. Ke batla go nna molemirui yo a kgonang ke boene.

O rata go naya ba ba simololang bolemirui dikgakololo dife?

- La ntliha bona kitso, ka boboko le ka go dira. Nna pelotelele, se itlhaganele, iketle, mme dira sengwe le sengwe ka tshwanelo.
- Netefatsa gore o nne le tshegetso e e pila tota. Se nne moikgogomosi go feta go se kgone go kopa thuso le kgakologo e bile utlwela se o se amogelang. Go na le batho ba ba nang kitso go go phala.
- Phela gaufi le Yo a go bopileng, rapela mme se lebale go mo leboga fa o amogela sengwe. ⚡

**Athikele e kwadilwę ke Johan Kriel,
Morulaganyi wa Thhabololo wa Lenaneo
la Thhabololo ya Balemirui ya Grain SA.
Fa o batla kitso gape o ka romela emeile
go johan@grainsa.co.za.**

Roundup e le sebolayamefero e na le mosola

Sediriswa se se dirang (*glyphosate*) mo Roundup ke sebolaya se se sa tlhogeng se se laolang bontsi ba mefero ya mathhare a a sephara le majang.

La ntlha go bothokwa go balemirui go tlhaloganya thekenoloji le go dira ga sebolayamefero go kgora go bona mosola wa go dirisa Roundup ka botlalo.

Go bothokwa go lemoga gore Roundup ya mefero ya mathhare a a sephara e ka dirisawa fela mo mmiding le disoya tse di kgonang Roundup ka ntlha ya dijene tsa teng. Mmidi o o tlwaetsweng le mefuta ya disoya tse di se nang dijene go kgora Roundup di tlaa bolaiwa ke glyphosate.

Lenaneo la go laola mefero

Mmidi o jwalwa mo dikgaolong tse di farologaneng mo Afrikaborwa. Dikgaolo tse di farologana ka ntlha ya tlaemete, mefuta ya mebu, bokana ba go na ga pula le dintlha tse dingwe gape. Palo ya dimela mo heketareng, bokana ba mefero le mefuta ya mefero di farologana go ya ka polase le polase. Jalo go thata go supa lenaneo le le rileng le lengwe la go laola mefero go dirisiwa mo dipolaseng mo dikgaolong tse go jwalwang mmidi. Mo dikgaolong tse di leng kwa bothhaba, mo palo ya dimela ka heketara e le kwa godimo mme le mo mefero e le mentsi ka tshimologo ya setlha, go farolgana gagolo le mo dikgaolong tsa kwa bophirima tsa lefatshe la rona mo palo ya dimela e se ntsi thata mme tota le mo mefero e simolola go mela morago ga nako. Ka gore go na le diphetogophetogo tse dintsi jalo, go tshwanetse go dirisiwe mefuta e mengwe ya dibolayamefero go tsamaelana le glyphosate go kgora go laola mefero ka nako ya go jwala le morago ga go simolola go tlhoga fa dimela di bonala.

Mo maemong a mangwe go dirisa Rounup gangwe fela go lekane, mme mo maemong a mangwe fa go na le ngwaga e pula e nang thata go le metsi go feta go ka tlhokiwa go gasa Roundup gabedi kgotsa go feta. Le gale, se se leng bothokwa ke go laola mefero pele e gola go feta disentimetara tse 10 ka bolele. Se eme nako e telele go feta pele o simolola go gasetsa la ntlha.

Roundup e tshwanetse go tlhakatlhakangwa le metsi a a leng phepa tota ka gore glyphosate e kopana le dikgaolo tsa mmu mo metsing a a maswe, a a nang seretse, mme go fetsa kgora ya sebolayamefero. Fa metsi a a phepa a se teng, go ka dirisiwa letsela le le boleta le le patlaganeng go tswetswena metsi pele a dirisiwa.

Bojang mo tshimong ya mmidi.

Go lekalekantsha go gasetsa ga segasetsa.

Bolaodi ba mefero bo bo siameng.

Gakologelwa go buisa ditshupetso ka tlhokomelo.

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDEPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seaforekanse, Seésemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Danie van den Berg
Foreisetata (Mbombela)
► 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
► 084 604 0549 ◀ jeremy@grainsa.co.za
► Kantoro: 013 755 4575 ◀ Nonhlhlanla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)
► 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mertz

KwaZulu-Natal (Vryheid)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Kantoro: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapabothaba (Kokstad)
► 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
► Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango

Kapabothaba (Mthatha)
► 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
► Kantoro: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpotyi

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8057 ◀ Melercia Kotze

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Vusi Ngesi

Eastern Cape (Maclear)
► 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8070 ◀ Sally Constable

Roundup e le sebolayamefero e na le mosola

Kemelelo

Balemirui ga ba sa tlhola ba kgona go dirisa glyphosate e le nosi, mme jalo go botlhokwa go dirisa mefuta e mengwe ya dibolayamefero go kgona go fokotsa kgono ya mefero go di fenza. Tshimo e nngwe le e nngwe e ka nna le dimela tsa mefero tse dingwe tse di ka kgonang go ikemelelo go kgona go fenza glyphosate le dibolayamefero tse dingwe. Tse di nang kemelelo e di ka kgona go tswelela go tlala tshimo yotho morago ga nako fa ditshupetsa tse di kwadilweng di sa dirisiwe sentle, kgotsa fa balemirui ba sa dirise bokana ba glyphosate jaaka go supetswa. Ka go se dire jaaka go supetswa, kgotsa ka go dirisa bokana bo bo kwa tlase ga go supetswa, mefero e tlaa kgona go aga kemelelo ya go fenza dibolayamefero.

Fa go dirisiwa bokana go feta mo go supi-wang teng, kgatelelo ya go kgona e a oketseg-a mme dimela tse dingwe tse di kgonang di ka tswelela go ntsifala.

Gakologelwa gore mefero e e leng thata go feta go laolwa, e supa gore go dirisiwe bokana kang.

Mo masimong a bojang bo le bothata teng, glyphosate e ka gasetswa ka dilitara tse 6 ka heketara ka tshimologo ya setha fa bojang bo simolola go mela. Balemirui ba ka gasetsa go ya gararo go fenza bojang mo go jwetsweng mmidi o o kgonang Roundup, mme fa go ntse jalo go supiwa gore go se dirisiwe go feta bokana ba litara le kgaolo e e ka nang 1,7 ka heketara.

Glyphosate e e sa siameng

Segompieno go na le dikhampani tse dintsi tse di dirang glyphosate, mme ga go re e siame ka maemo kgotsa ka go lekana mo se bolayamefero se ba se rekisang. Balemirui le

bone gantsi ga ba tlhaloganye sentle tiriso ya glyphosate.

- Roundup 360 g/litara – diura tse 6 pele e kgona pula. (Ga e supiwe go dirisiwa mo mmidling le mo disoyeng).
- Roundup Turbo 450 g/litara – diura tse 2 pele e kgona pula. (E supiwa go dirisiwa mo mmidling le mo disoyeng).
- Roundup Powermax 540 g/litara – ura e le 1 pele e kgona pula. (E supiwa go dirisiwa mo mmidling le mo disoyeng ka bokana ba litara le kgaolo e e ka nang 1,7 ka heketara).

Le fa Roundup 360 e sa supiwe go dirisiwa mo mmidling le mo disoyeng, fa gongwe e ka dirisiwa, mme bokana ba palo bo bo latelang bo tshwanetse go dirisiwa:
 $1,7 \text{ ya l} \times \underline{540 \text{ g/l}} = 2,55 \text{ l ka heketara}$
 360 gl

Fa Roundup 450 g/litara e dirisiwa:

- $1,7 \text{ ya l} \times \underline{540 \text{ g/l}} = 2,04 \text{ l ka heketara}$
 450 gl

Go lemogiwe gore morago ga maemo a mathare a le 8 mo mmidling, glyphosate e tshwanetse go gasetswa mo kutu e tswang mo mmung ya dimela e seng mo mmung gare ga mela, ka go ka tlisa tshenyego.

Go botlhokwa go molemirui go itse gore a ka amogela thuso go tsweng morekisi wa dikhemikale gaifi le ene mme le gore go ka mo bolokela madi e bile go ka thibela tshenygo, ka gore ga go kopiwe sepe ene a ka botsa fela.

**Inqaku linikelwe ngu Jurie Mertz,
uMququzeleli we Phondo, e Vryheid,
KwaZulu-Natal. Ngolwazi oluthe vetshe,
thumela i-imeyili apha: jurie@grainsa.co.za.**

Pula Imvula's Quote of the Month

"The future depends on what we do in the present."

~ Mahatma Ghandi

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST